

Hogyan változtatja meg a mesterséges intelligencia a csillagászatot?

Hanyecz Ottó

Polaris Csillagvizsgáló

Budapest

2020. október 27.

Tartalom

- 1 Big Data és mesterséges intelligencia
 - Big Data
 - A mesterséges intelligencia fogalma
 - Gépi tanulás
 - Neurális hálók
- 2 A gépi tanulás alkalmazásai a csillagászatban
 - A heliocentrikus modell "újrafelfedezése"
 - Fizikus MI
 - Exobolygók detektálása
 - A 25. napciklus előrejelzése
- 3 Összefoglalás
- 4 Ajánlott irodalom

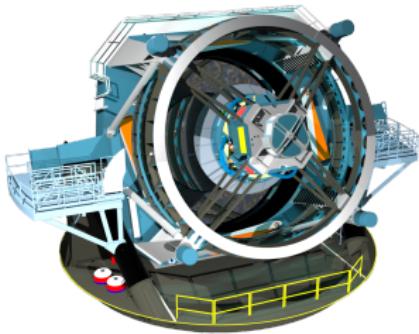
Mi az a Big Data?

Large Synoptic Survey Telescope

- ▶ minden éjszaka feltérképezi a fél eget, ami
- ▶ 15 terabajt (TB) adatot termel.
- ▶ 10 év alatt 50 petabajt (1 PB = 1000 TB) nyers adat keletkezik,
- ▶ ami feldolgozva több, mint 100 PB lesz.

CERN

- ▶ 2017. december: 1 PB adat közzététele ([CERN News](#))
- ▶ Összesen ~1,5 PB

Fotó: LSST

Fotó: CERN/CMS

Mi az a Big Data?

Mi az a Big Data?

Az az adatmennyiség, amit a hagyományos adatbáziskezelők már nem tudnak kezelni, mert túl nagy, gyorsan fel kell dolgozni és sok formában létezhet.

A Big Data 4V-je:

- ▶ Volume (Mennyiség)
- ▶ Velocity (Sebesség)
- ▶ Variety (Sokféleség)
- ▶ Veracity (Bizonytalanság)

Big Data - problémák és a megoldás

Problémák:

- ▶ Nincs ember, aki lépést tud tartani ekkora adatmennyiséggel
- ▶ A "hagyományos" adatfeldolgozó algoritmusok túl lassúak
- ▶ Változó minőségű adatok
- ▶ Adatvizualizáció problémás lehet ($d > 3D$)

Megoldás: mesterséges intelligencia

- ▶ Minimális emberi beavatkozás kell
- ▶ Jó alak- és mintafelismerők
- ▶ Gyorsak és pontosak (de ehhez dolgozni kell)
- ▶ Jól kidolgozott eszközök: *tensorflow*, *keras*, *pandas*, *scikit-learn*, *numpy*, *pytorch*...

Gyenge MI vs. Erős MI

Gyenge MI

- ▶ Konkrét problémát old meg, de azt nagyon jól
- ▶ Egy konkrét algoritmussal
- ▶ Pl: Amazon Alexa, cicás képek azonosítása, ajánló rendszerek

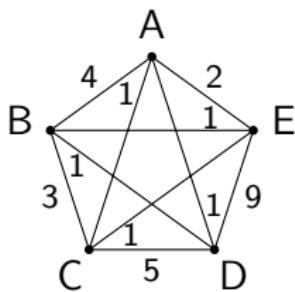
Erős MI

- ▶ Legalább olyan jól végzi el a munkát, mint az ember
- ▶ Általános algoritmus - *mindenre* jó lesz
- ▶ Még a közelében sem járunk

Miről ismerhető fel egy szoftverben az MI?

- A megoldandó feladat: nehéz

Utazó Ügynök Probléma

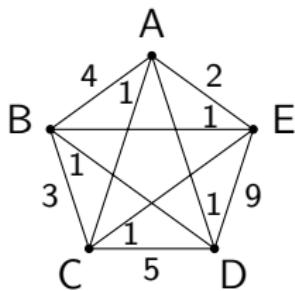

Csúcs	Utak száma
5	24
10	362880
25	$\sim 6 \cdot 10^{23}$

Miről ismerhető fel egy szoftverben az MI?

- ▶ A megoldandó feladat: nehéz

Utazó Ügynök Probléma

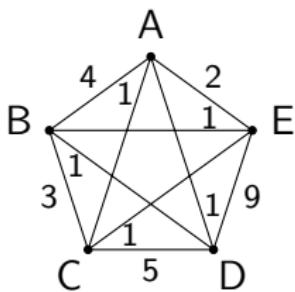
Csúcs	Utak száma
5	24
10	362880
25	$\sim 6 \cdot 10^{23}$

- ▶ A szoftver viselkedése: intelligens
 - ▶ Automatikus következtetés
 - ▶ Megszerzett ismeret tárolása

Miről ismerhető fel egy szoftverben az MI?

- A megoldandó feladat: nehéz

Utazó Ügynök Probléma

Csúcs	Utak száma
5	24
10	362880
25	$\sim 6 \cdot 10^{23}$

- A szoftver viselkedése: intelligens
 - Automatikus következtetés
 - Megszerzett ismeret tárolása
- Felhasznált eszközök: sajátosak
 - Heurisztikával megerősített hatékony algoritmusok
 - Gépi tanulás módszerei

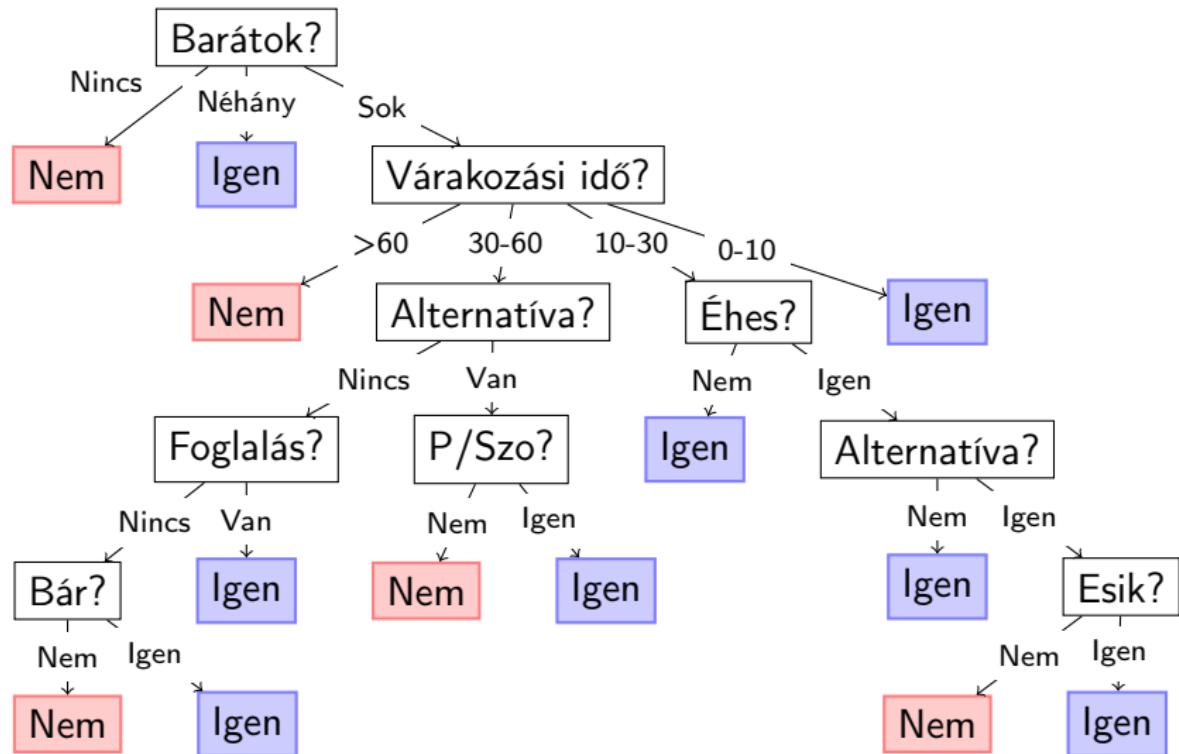
Gépi tanulás

- ▶ Egy algoritmus tanul, ha egy feladat megoldása során olyan változások következnek be a működésében, hogy később ugyanazt a feladatot jobban (eredmény, hatékonyság) képes megoldani, mint korábban
- ▶ Konkrét utasítások nélkül
- ▶ Tanító mintákra van szükség, teszt mintával ellenőrizzük az algoritmust
- ▶ Felügyelt, felügyelet nélküli, megerősítéses tanulás

Felügyelt tanulás

- ▶ **Tanító minta:** a minták elvárt kimenete ismert
- ▶ **Teszt mintával** ellenőrizzük a modell általánosító képességét
- ▶ Két nagy csoport: osztályozás és regresszió (előrejelzés)
- ▶ Példák: kép és spam felismerése, időjárás-előrejelzés, népességnövekedés

Felügyelt tanulás - Várunk-e az asztalra?

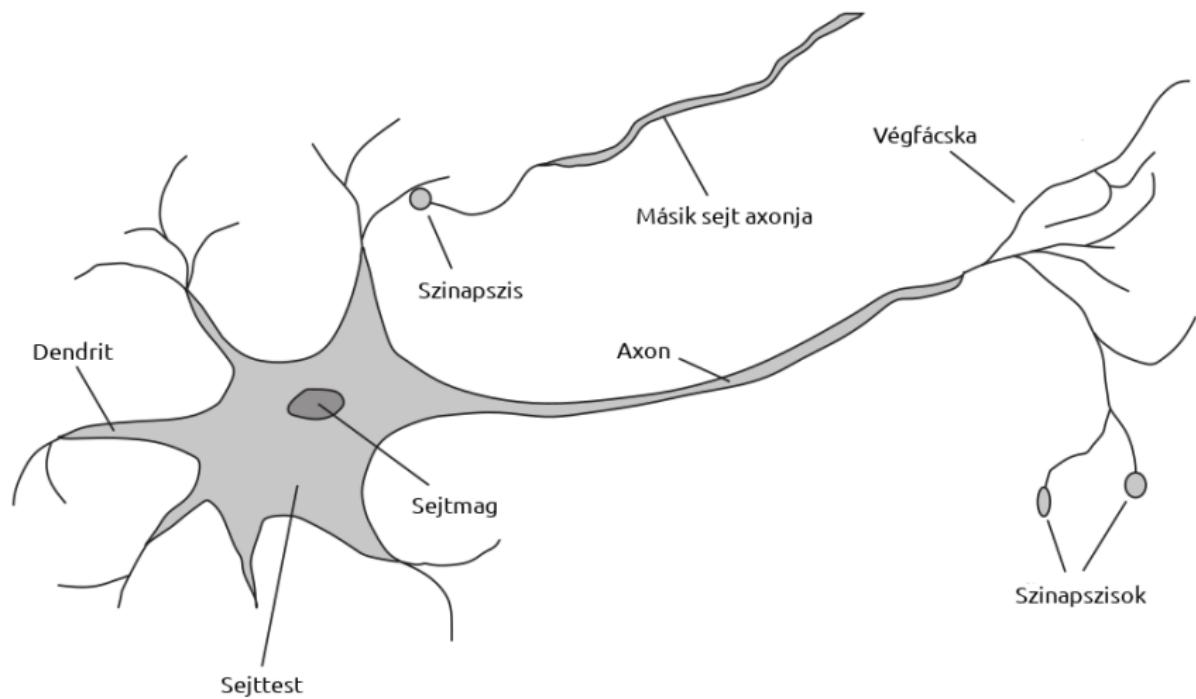
Nemfelügyelt tanulás

- ▶ Tanító minta bemenő adatokkal, nincs meg az elvárt kimenet
- ▶ Kérdés: van-e valami struktúra?
- ▶ Példa: [Google News](#)

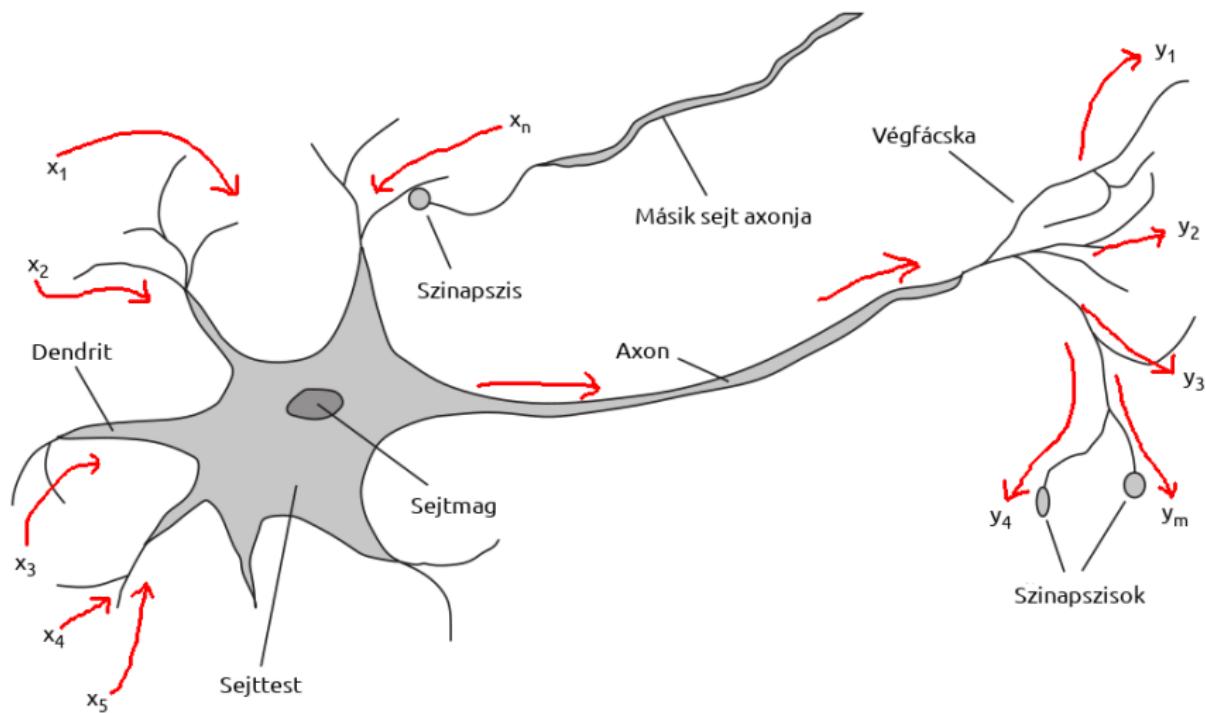
Megerősítéses tanulás

- ▶ Példa:
 - ▶ [AlphaGo](#) (2015 október, 5-0)
 - ▶ [AI Learns to Park](#) (Youtube)
 - ▶ [Two AI Fight for the same parking spot](#) (Youtube)
- ▶ Nincs visszajelzés, hogy mi a jó vagy rossz
- ▶ Az algoritmus megtanulja, hogy *melyik a jó lépés*
- ▶ Mi lehet megerősítés? Mikor kap az algoritmus megerősítést?

Neurális hálók

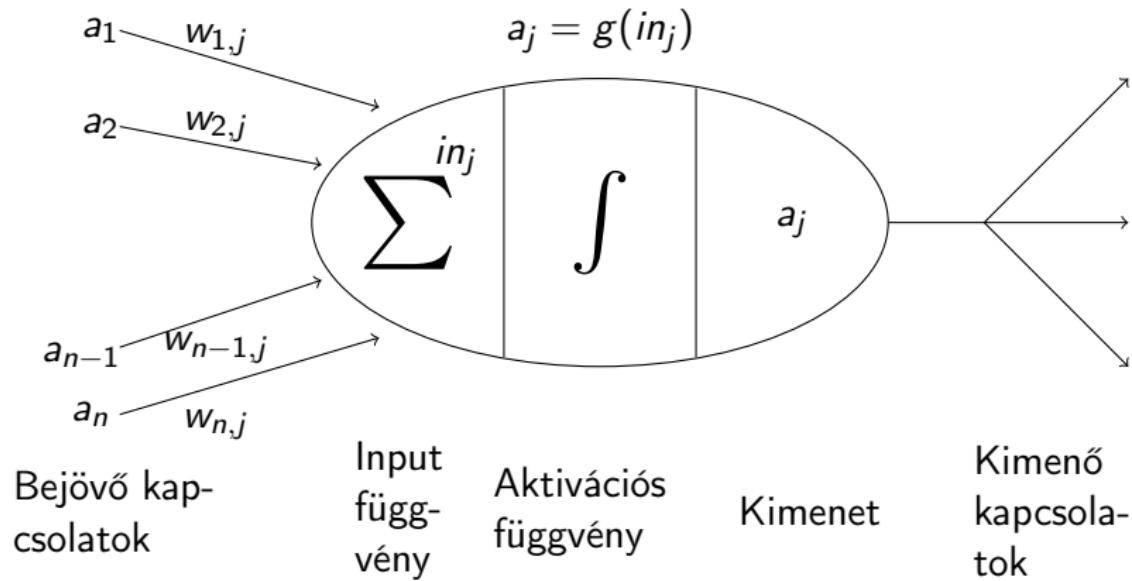

Neurális hálók

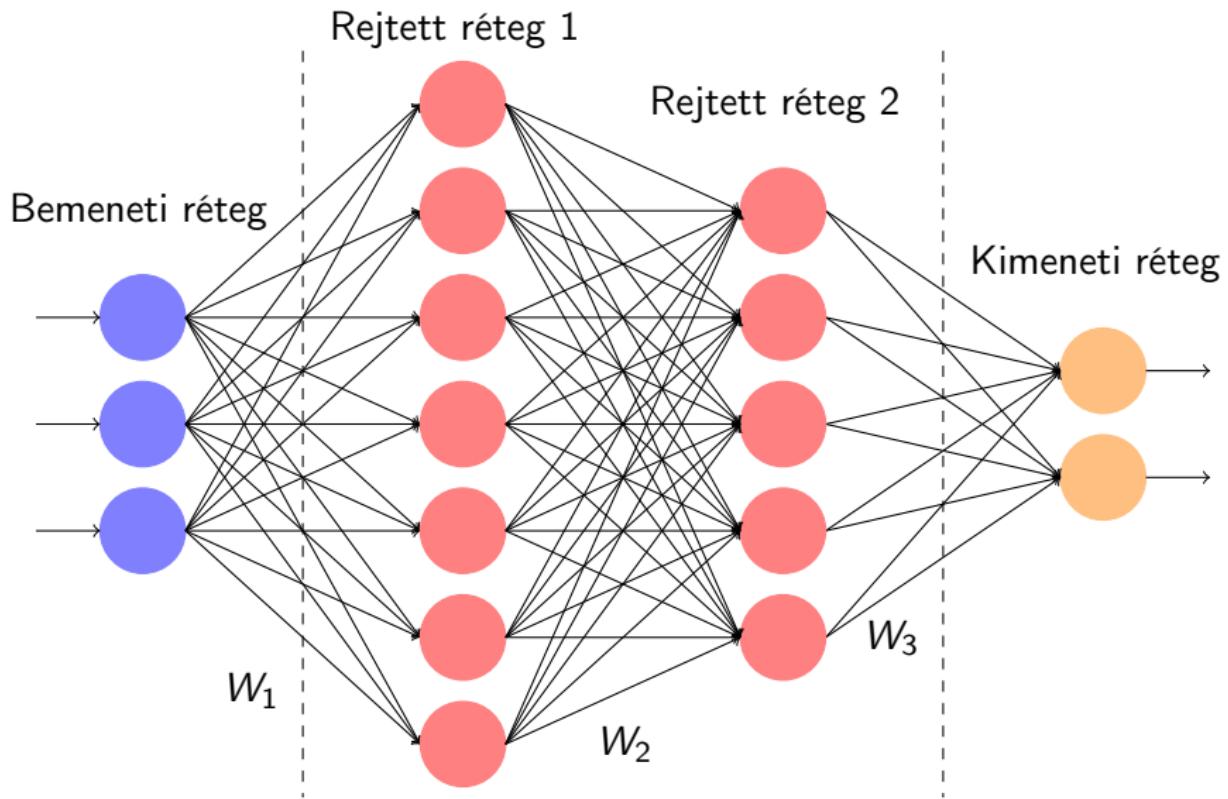

Neurális hálók

Első matematikai leírás: McCulloch and Pitts (1943)

Neurális hálók - Feed-forward háló

Neurális hálók

Problémák:

- ▶ Nincs általános háló
- ▶ Próbálgatással kell a jó hálót beállítani (vagy ügyesen megsejteni)
- ▶ Feed-forward hálók nem foglalkoznak a bemenet térbeli felépítésével

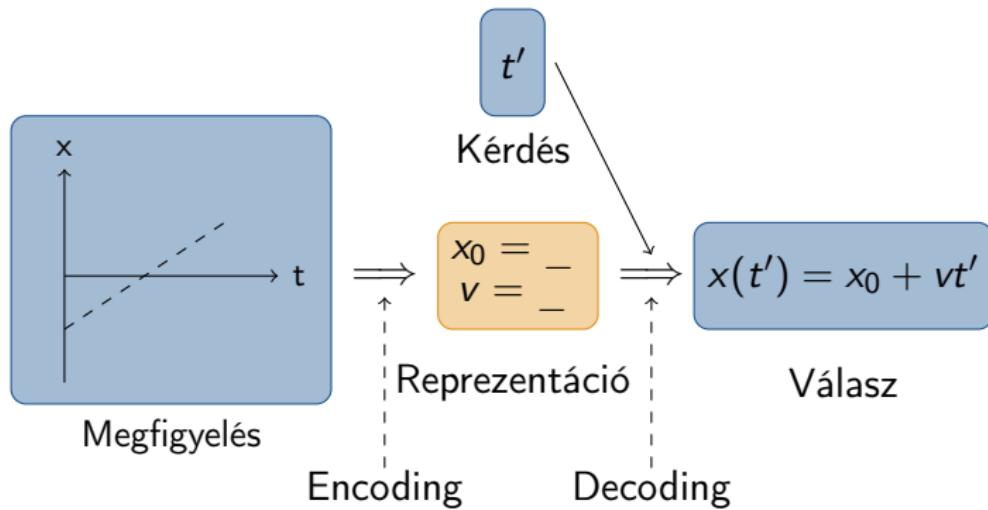
Megoldás:

- ▶ Mély neurális hálók
- ▶ Konvolúciós neurális hálók
- ▶ Generatív modellek
- ▶ ...és még sok más

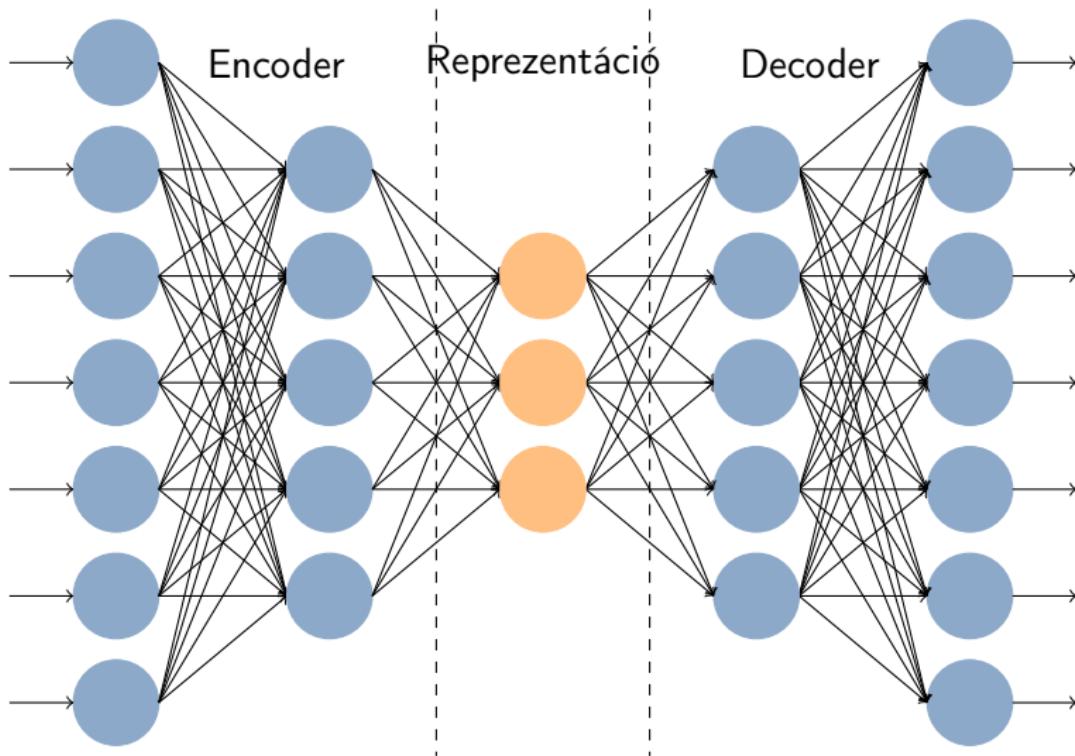
Heliocentrikus modell "újrafelfedezése"

Raban Iten et al. [Discovering physical concepts with neural networks](#)
(2020)

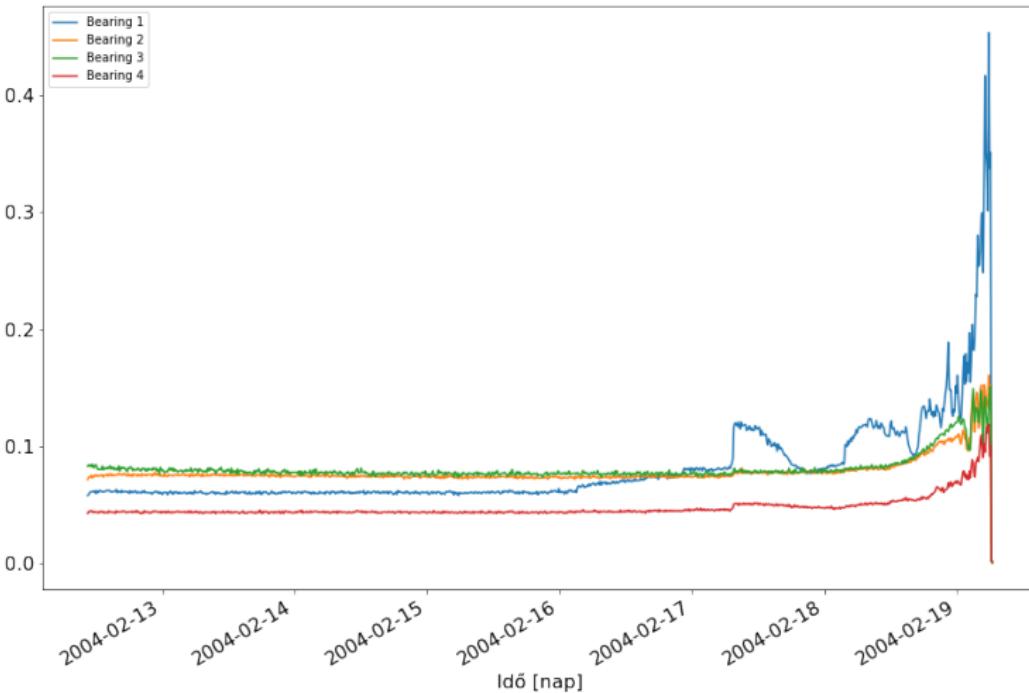
Fizikai modellek tanulása 1.

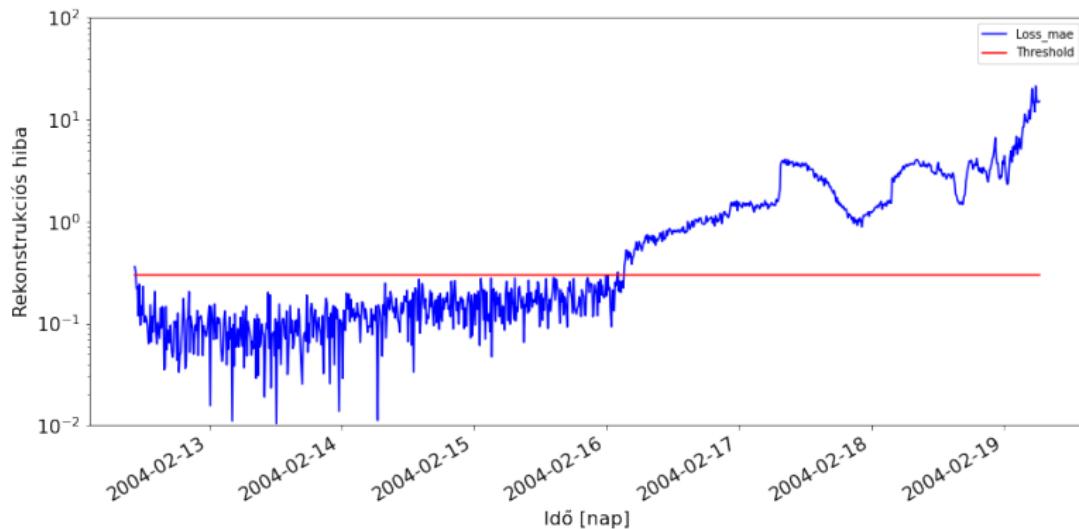
Autoencoder

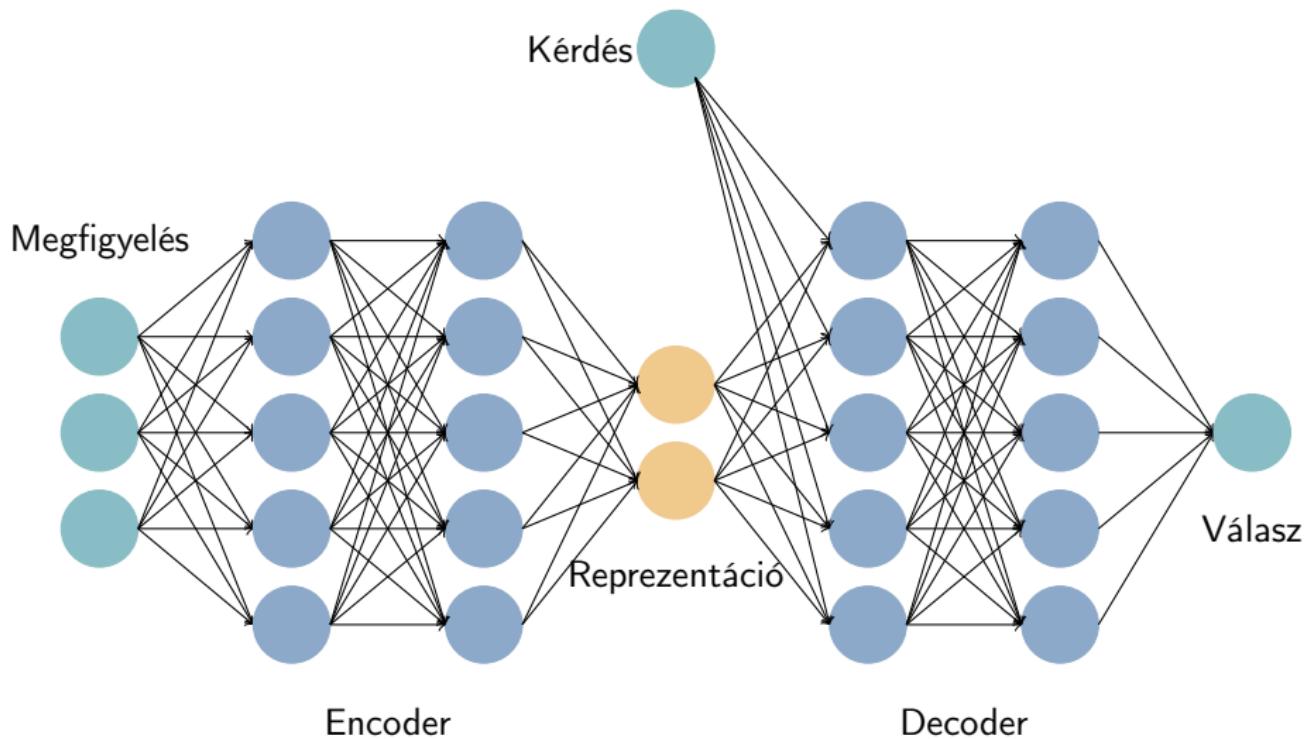
Autoencoder - Kerék meghibásodás

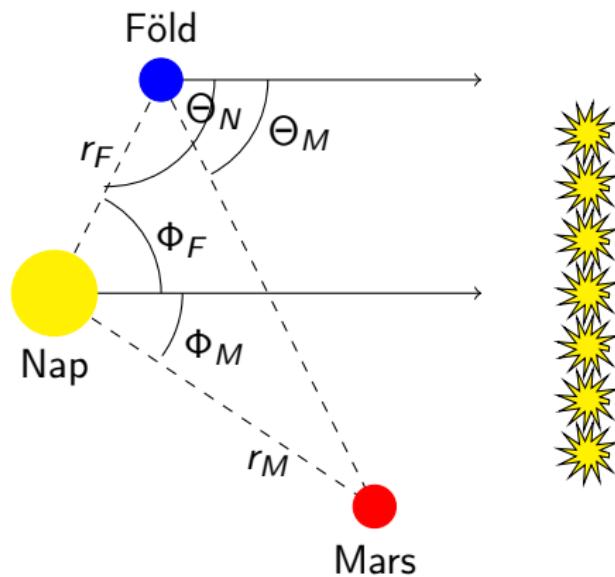
Autoencoder - Kerék meghibásodás

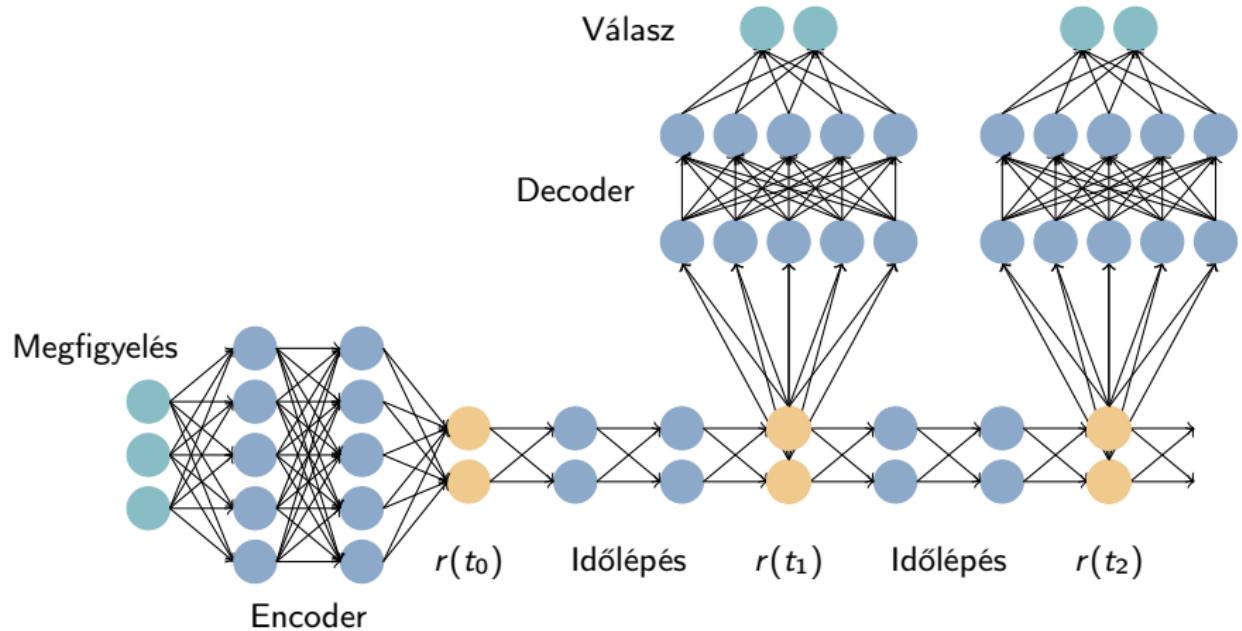
Fizikai modellek tanulása 2.

Heliocentrikus modell "újrafelfedezése"

Heliocentrikus modell "újrafelfedezése"

Heliocentrikus modell "újrafelfedezése"

Probléma: $\Theta_M(t)$ és $\Theta_N(t)$ előrejelzése a Földről nézve, ha ismert $\Theta_M(t_0)$ és $\Theta_N(t_0)$.

Fizikai modell: A bolygók körpályán keringenek a Nap körül egyenletes sebességgel (adatgenerálás miatt).

Megfigyelés: $(\Theta_M(t_0), \Theta_N(t_0))$ párosok (ez a neurális háló bemente)

Kérdés: Implicit

Válasz: Szögmérések sorozata $(\Theta_M(t_1), \Theta_N(t_1)), \dots, (\Theta_M(t_n), \Theta_N(t_n))$

Főbb eredmények:

- ▶ Φ_F és Φ_M szögek tárolása ahogy a Naptól látszódik
- ▶ 0.4%-os hibával becsüli a szögeket

Fizikus MI

Eredeti cikk: [Toward an AI Physicist for Unsupervised Learning](#)

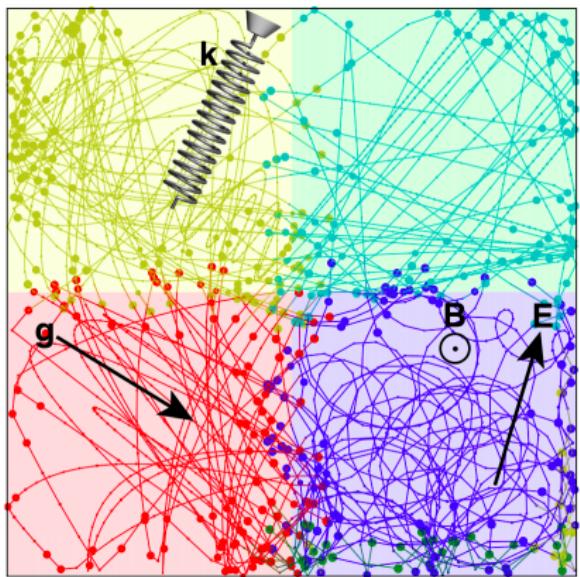
Miért jobb az ember?

- ▶ Az adatok más forrásból jönnek → általánosítási problémák
- ▶ Nagy modellek bonyolultak

Megoldás: Egyesével megtanulni az egyszerű modelleket és rendszerezni
Módszerek:

- ▶ Oszd meg és uralkodj: modell illesztése az adat egy részére
- ▶ Occam borotvája: legjobban illeszkedő modell kiválasztása
- ▶ Egyesítés: megtanult modellekből egy "mester elmélet" tanulása
- ▶ Élethosszig tartó tanulás: a tanult modelleket megjegyzi, később alkalmazza

Fizikus MI

Négy rész

- ▶ Harmonikus potenciál (sárga)
- ▶ Gravitációs mező (piros)
- ▶ Elektromágneses mező (lila)
- ▶ Rugalmas ütközés (cián)

Input: labda helyzete

Cél: határok azonosítása és a mozgás leírása

Pontok mérete: az előrejelzés hibája

Fizikus MI

Nehézség:

- ▶ Könnyű problémákat tud megoldani
- ▶ Felügyelt tanulással osztályozási problémává válik a feladat → előrejelzés egyszerűen megoldható
- ▶ Valóság nem osztályozott: határokat a mozgással együtt kell megtanulni
- ▶ Előrejelzési hiba *nagyon* lecsökkent
- ▶ Kaotikus rendszerekre is működik ugyanilyen hibával

Általánosíthatóság:

- ▶ A négy paradigma a lényeg, nem a konkrét implementáció
- ▶ Analógia: Turing-gép (univerzális számítógép, játékproblémákat old meg hatékonyan)

Exobolygók detektálása a Kepler-80 és Kepler-90 rendszerekben

Shallue, Christopher J.; Vanderburg, Andrew

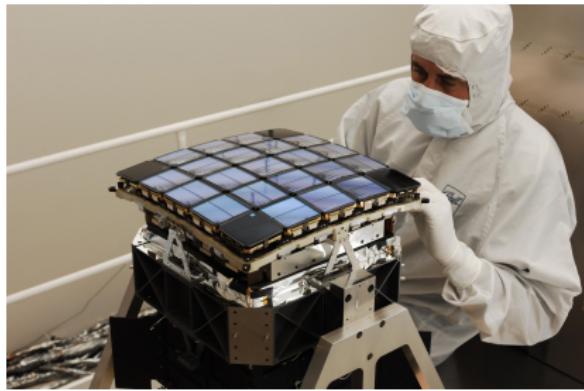
Identifying Exoplanets with Deep Learning: A Five-planet Resonant Chain around Kepler-80 and an Eighth Planet around Kepler-90.

The Astronomical Journal, Volume 155, Issue 2, article id. 94, 21 pp.
(2018)

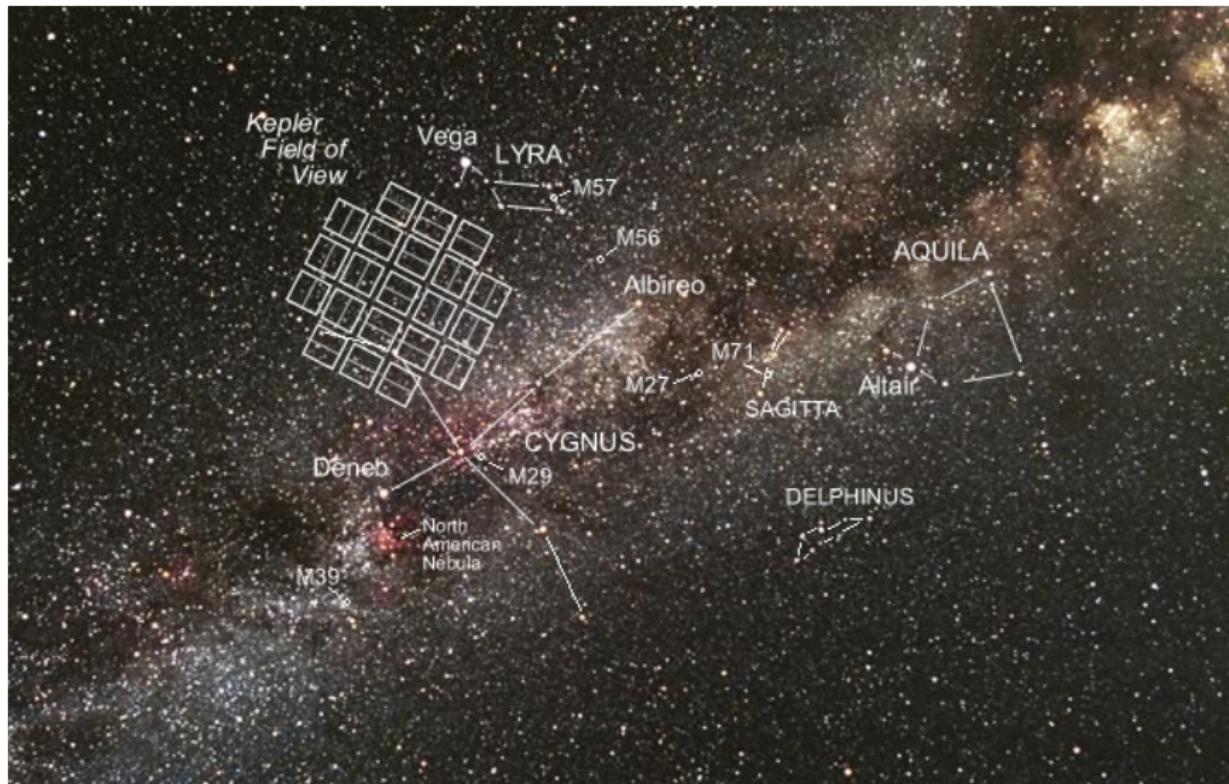
Kepler

- ▶ NASA Discovery Program
- ▶ 2009.03.07. Cape Canaveral
- ▶ First light: 2009.04.08.
- ▶ 95 cm Schmidt távcső
- ▶ 42 db 2200x1024 CCD

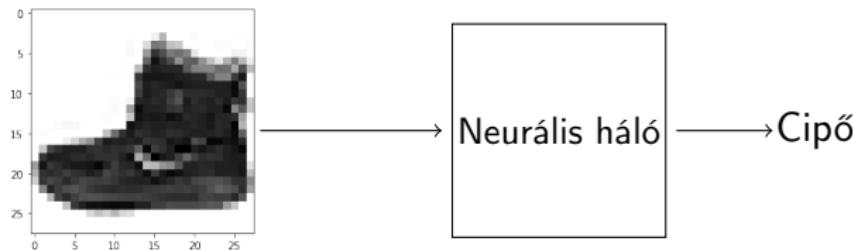

Kepler látómező

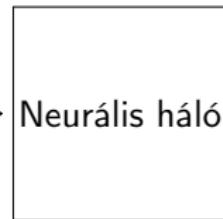
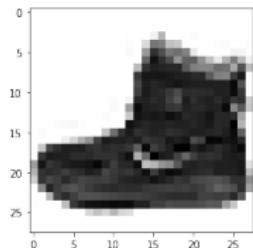
Neurális hálók

- ▶ Neurális hálókkal osztályozás példa: [Ruhák \(TensorFlow\)](#)

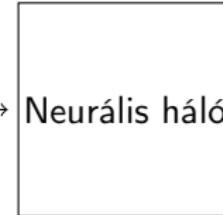

Neurális hálók

- ▶ Neurális hálókkal osztályozás példa: [Ruhák \(TensorFlow\)](#)

Cipő

???

Konvolúciós neurális hálók

- ▶ Ötlet 1: szűrjünk a képen, mielőtt tanítunk

Értékek

0	64	128
48	192	144
142	226	168

Szűrő definíció

-1	0	-2
0.5	4.5	-1.5
1.5	2	-3

192 új értéke:

$$(-1 * 0) + (0 * 64) + (-2 * 128) + (0.5 * 48) + (4.5 * 192) + (-1.5 * 144) + \\ (1.5 * 42) + (2 * 226) + (-3 * 168)$$

Konvolúciós neurális hálók

Sobel szűrők

Függőleges vonalak

-1	0	1
-2	0	2
-1	0	1

Vízszintes vonalak

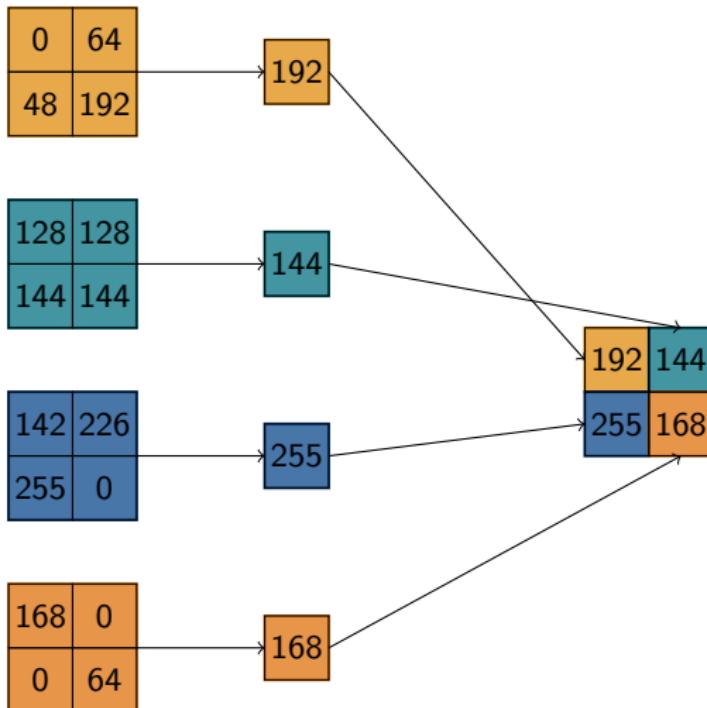
-1	-2	-1
0	0	0
-1	2	1

Konvolúciós neurális hálók

- Ötlet 2: Pooling: pixeleket csoportosít és tovább szűr

Maxpooling 2x2:

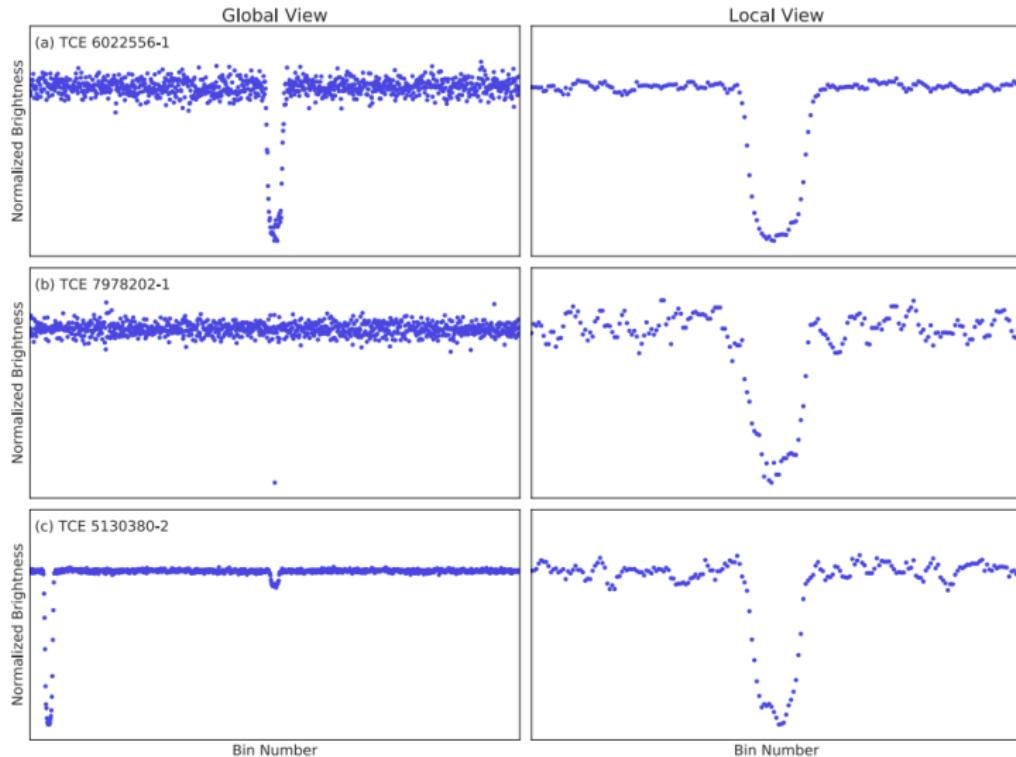
0	64	128	128
48	192	144	144
142	226	168	0
255	0	0	64

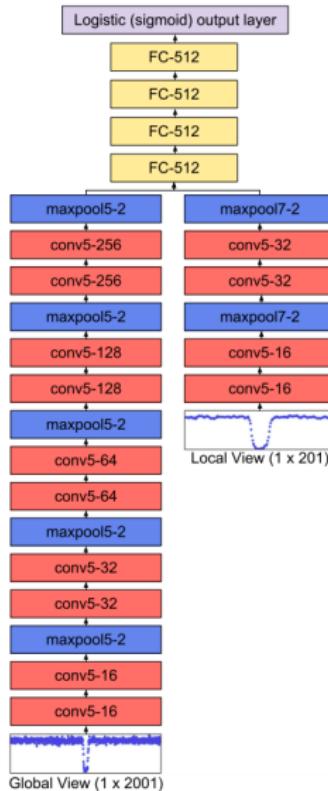
Konvolúciós neurális hálók

- ▶ Számfelismerő
- ▶ Konvolúciós neurális hálók interaktív vizualizálása

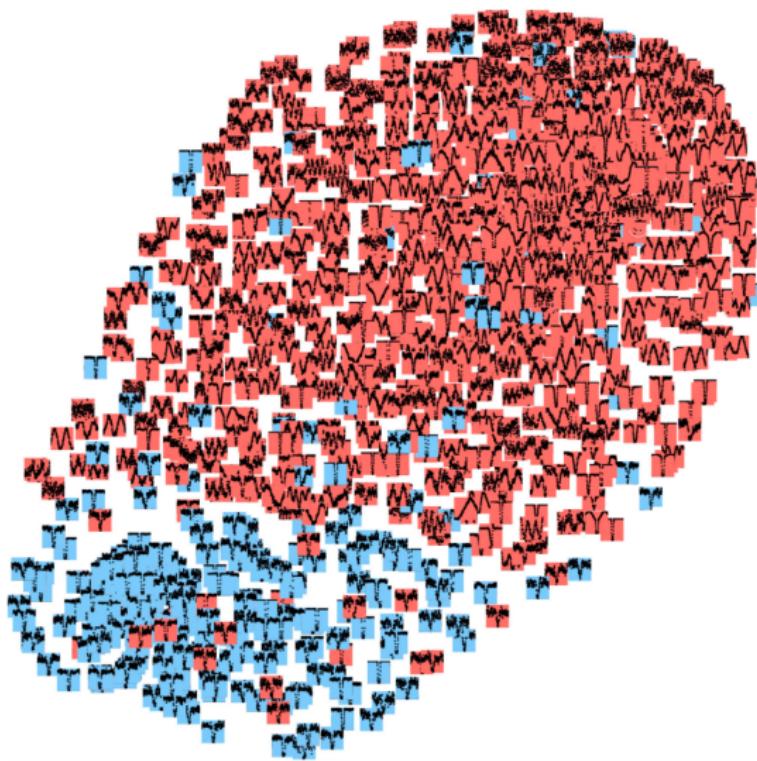
A Kepler-80 g és Kepler-90 i esete

A Kepler-80 g és Kepler-90 i esete

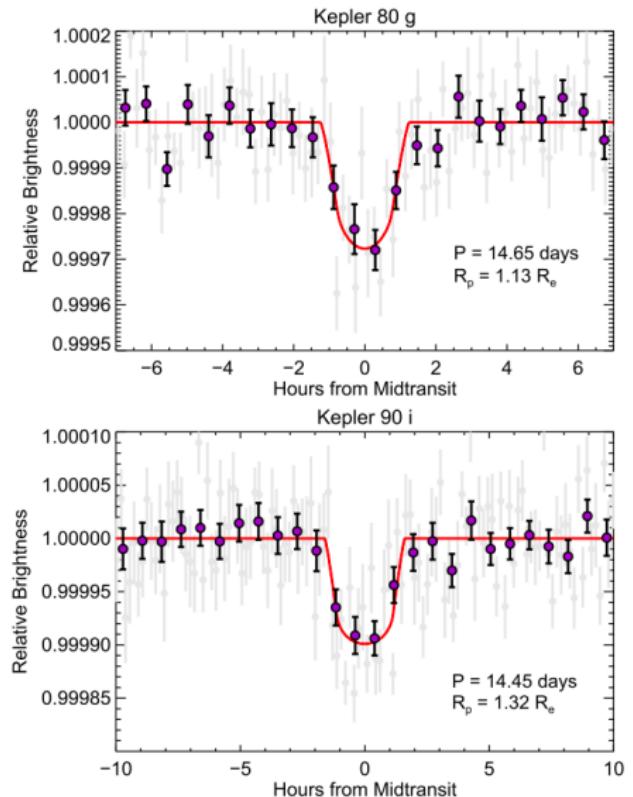
A Kepler-80 g és Kepler-90 i esete

A Kepler-80 g és Kepler-90 i esete

- ▶ 670 többes rendszer jelölt
- ▶ 157 jelölt eldobása: 30 percnél rövidebb fedés, nincs három fedés a teljes fénygörbében
- ▶ 513 marad
- ▶ ebből 30-nak 50%-nál nagyobb az esélye, hogy bolygó
- ▶ 9-nek 80%-nál nagyobb az esélye
- ▶ 4-nek 90%-nál nagyobb az esélye
- ▶ 1 spektroszkópiai kettős
- ▶ 1-nél műszeres effektusok zavarnak
- ▶ 2 bolygó

A Kepler-80 g és Kepler-90 i esete

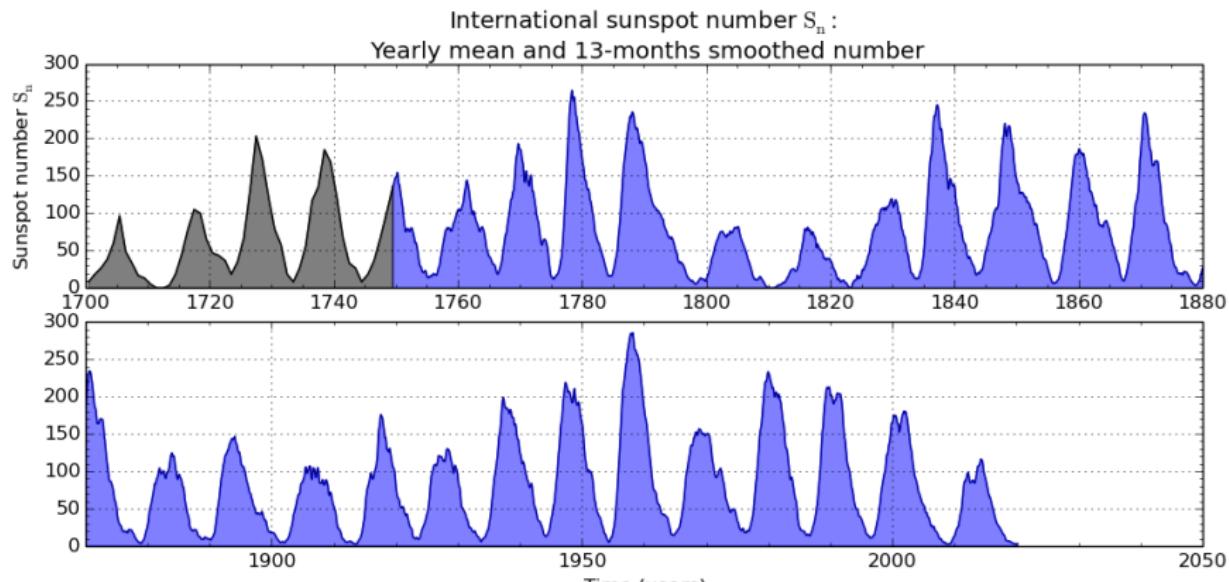

A 25. napciklus előrejelzése

Benson, B., Pan, W.D., Prasad, A. et al.

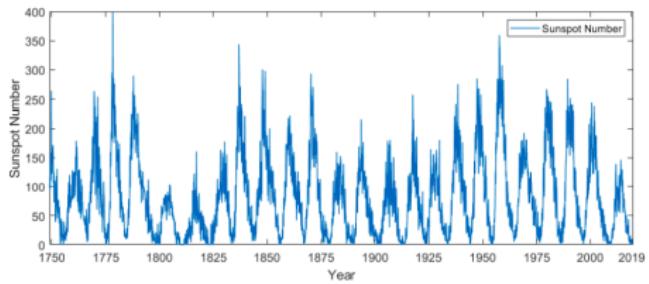
Forecasting Solar Cycle 25 Using Deep Neural Networks.
Sol Phys 295, 65 (2020)

Napciklus

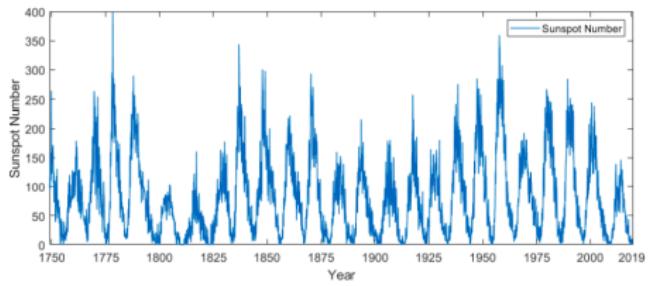
Előrejelzés mozgó átlaggal

- Minimális ablak: 2 ciklus (= 1 mágneses ciklus), de:

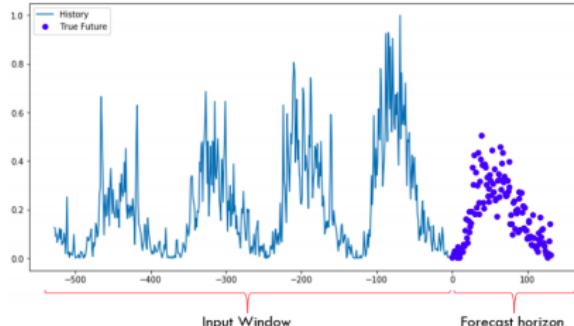

Előrejelzés mozgó átlaggal

- Minimális ablak: 2 ciklus (= 1 mágneses ciklus), de:

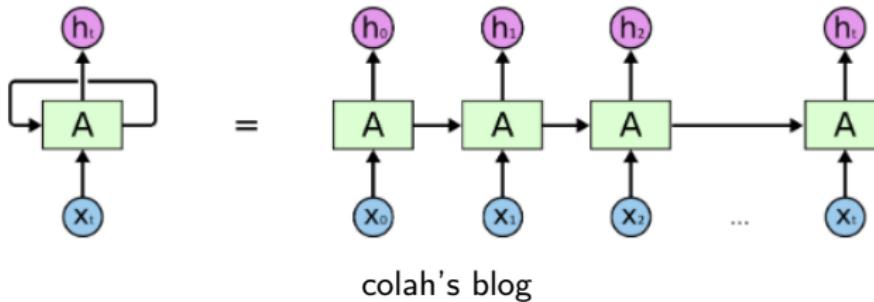
- Pontosabb előrejelzés: 4 ciklus hosszú ablak, egy ciklus hosszú előrejelzés, de:

Long Short Term Memory (LSTM) hálózatok

Understanding LSTM Networks (colah's blog)

Recurrent Neural Network (RNN):

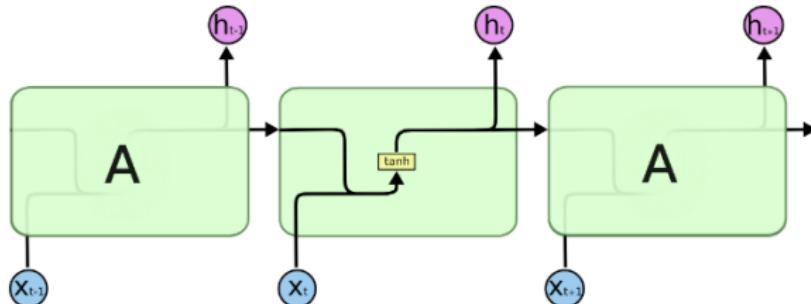

- ▶ Képes régi dolgokra "visszaemlékezni"
- ▶ Gyakorlatban nem, csak a rövidtávú dolgokra ("rövidtávú memóriája van")

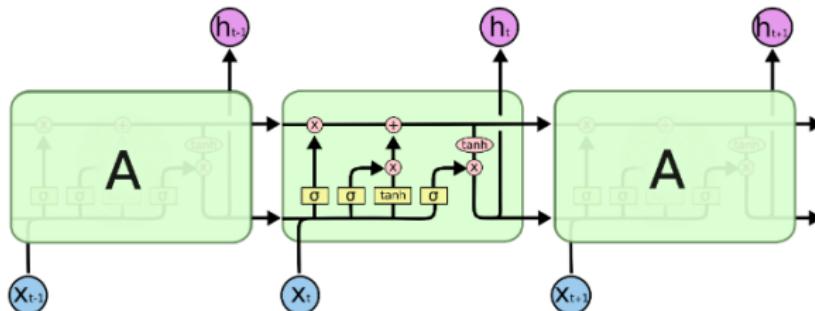
Long Short Term Memory (LSTM) hálózatok

Hochreiter & Schmidhuber (1997)

RRN modul:

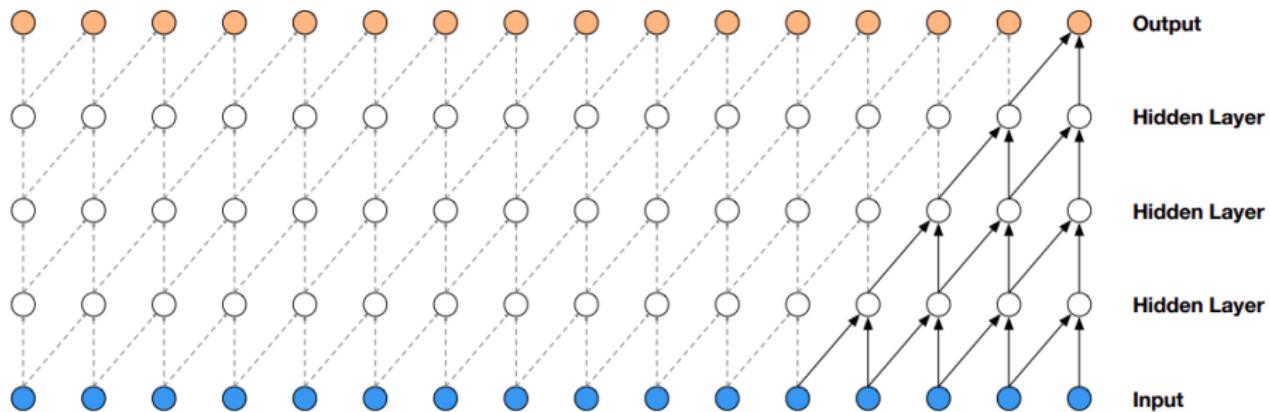

LSTM modul:

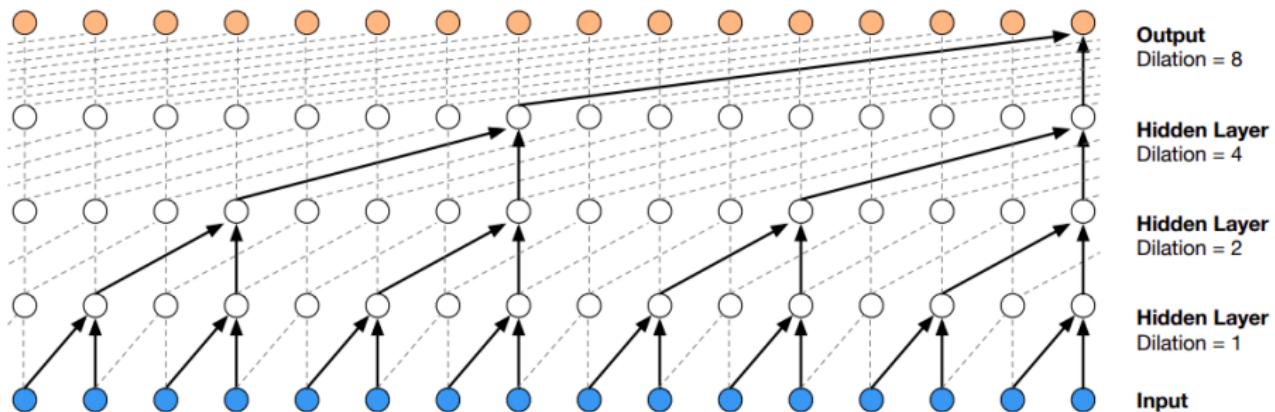
WaveNet

WaveNet - generatív modell hang generáláshoz

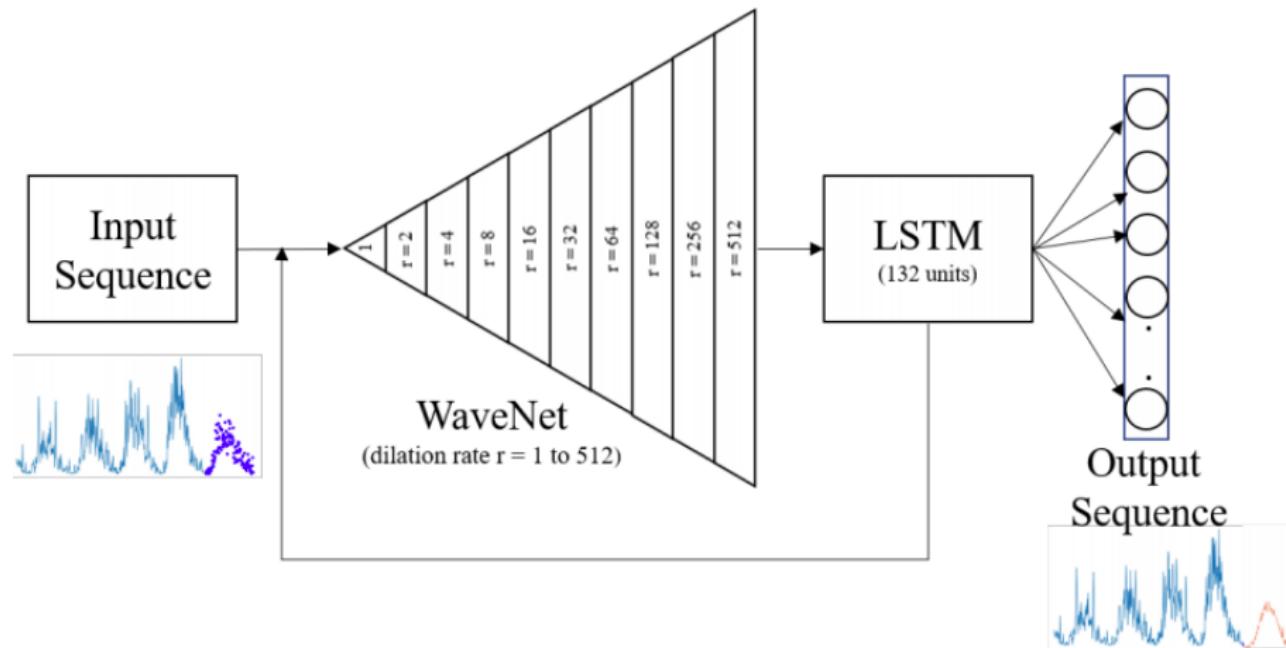

WaveNet

WaveNet - generatív modell hang generáláshoz

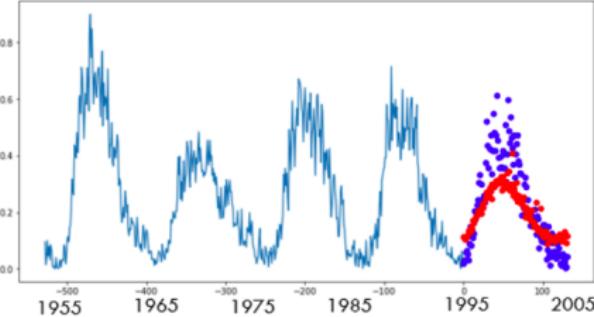
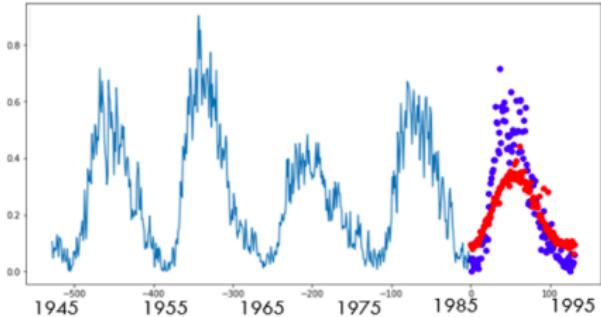
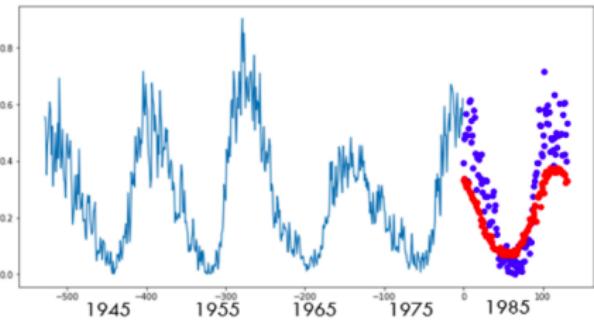
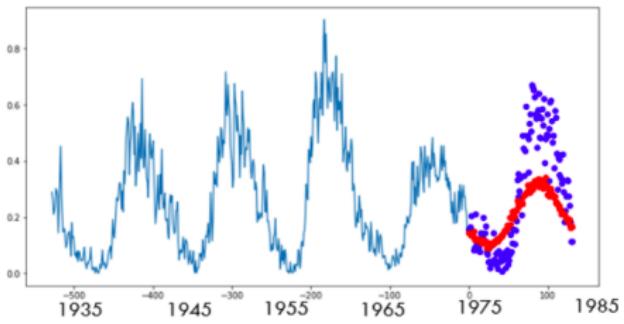
Az alkalmazott modell

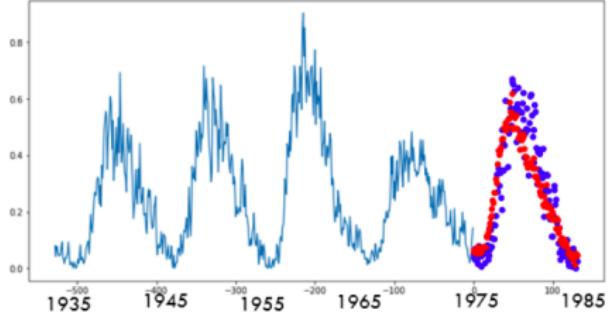
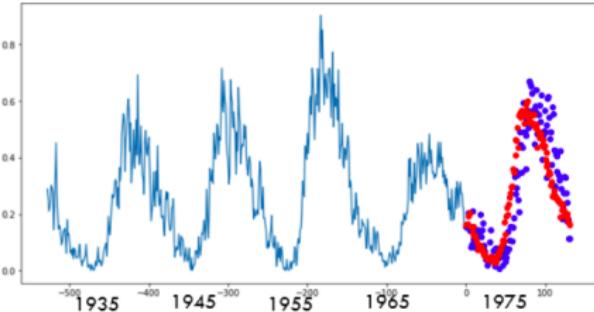
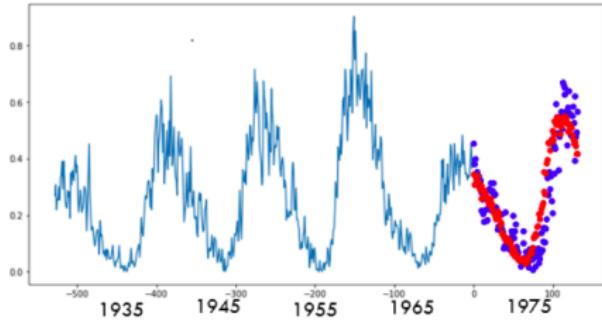
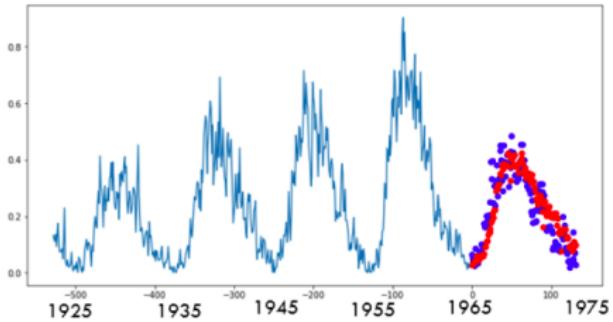
Miért?

- ▶ Klasszikus előrejelző módszerek lineáris összefüggést és ismert eloszlást feltételeznek
- ▶ LSTM nem feltételez semmit a rövid- és hosszútávú változásról
- ▶ Bonyolult, nemlineáris rendszerek is modellezhetők
- ▶ Generatív modellekkel tovább erősíthető (pl. WaveNet)

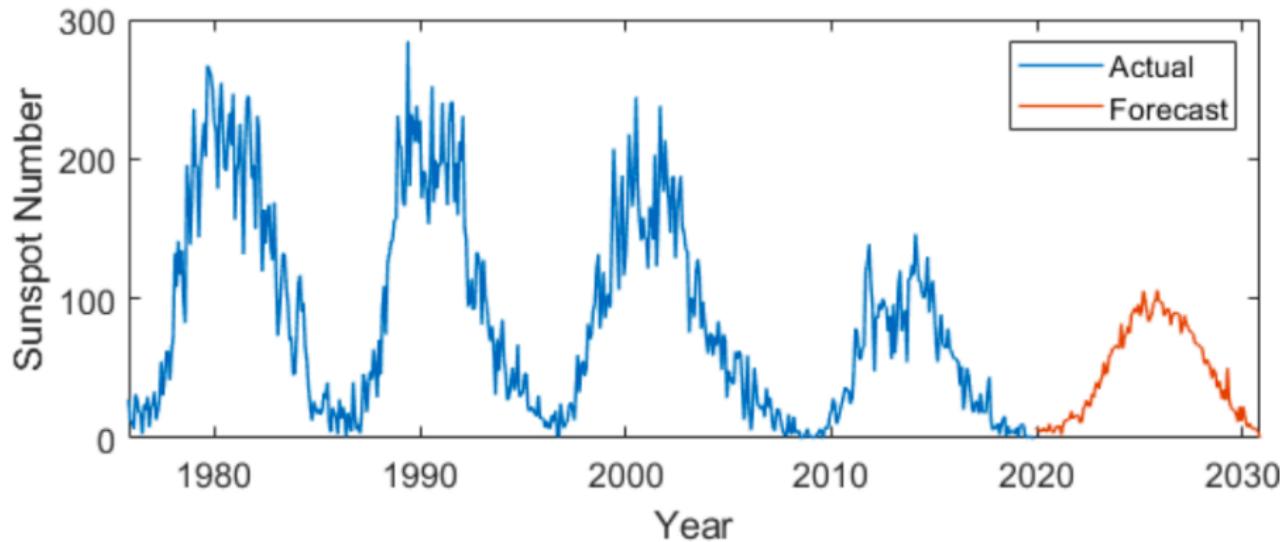
Két modell összehasonlítása - Két LSTM

Két modell összehasonlítása - WaveNet + LSTM

Az előrejelzés

- ▶ Napfoltszám max: 106 ± 19.75
- ▶ Maximum: 2025 március

Összefoglalás

- ▶ Tanulási paradigmák: felügyelt, felügyelet nélküli, megerősítéses
- ▶ Neurális hálók és felépítésük
- ▶ Különböző alkalmazási területek:
 - ▶ képfeldolgozás (Kepler-80 és Kepler-90)
 - ▶ napciklus előrejelzés
 - ▶ heliocentrikus modell
- ▶ ... és még nagyon sok

Az előadás anyaga elérhető [GitHub](#)-on

Ajánlott irodalom

Cikkek:

- ▶ Physicist's Journeys Through the AI World
- ▶ Explainable Machine Learning for Scientific Insights and Discoveries
- ▶ Machine learning & artificial intelligence in the quantum domain
- ▶ Representation Learning: A Review and New Perspectives

Könyvek:

- ▶ Stuart Russell, Peter Norvig: *Artificial Intelligence - A Modern Approach*

Videók:

- ▶ Machine Learning (Coursera)